

SZEMLE

Közép- és kelet-európai népek és országok kapcsolatai

„Revíziós” félelmek, magyarellenesség a Duna-tájon

Schwarz, Karl-Peter: *Anti-Revisionismus und Anti-Magyarismus an der Donau. Über die schwierige Nachbarschaft von Ungarn und Slowaken. = Südosteuropa Mitteilungen. 50 Jg. 2010. 4-5. no. 71-81. p.*

A *Frankfurter Allgemeine Zeitung* Kelet-Közép- és Délkelet-Európára szakosodott, harcedzett külpolitikai tudósítója (* 1952) a szakfolyóiratban a rendszerváltás után függetlenné vált Szlovákia nemzeti politizálását veszi szemügyre, mégpedig magyar kisebbségéhez és e kisebbség anyaországához, azaz Magyarországhoz való neuralgikus viszonyában. Forrásköre angol, német, illetve szlovák szemhatárú, lásd főképp Elená Mannová: *A Consise History of Slovakia* (2000) című munkáját. A beható elemzés kíséret több szálon futó, nem könnyen áttekinthető levezetéseiből az alábbi kép alakul ki.

A szlovák-magyar viszony történelmileg neuralgikus (hasonlóan a cseh-német korrelációhoz): egyrészt a sok évszázadra államkeretet adó multietnikus magyar királyság utolsó ötven évének erőszakos magyarosítása, másrészt, utána a Csehszlovákiához került területből a magyar többségű déli sáv 1938-as, bár 1945-ben annulált magyar visszavétele okán. Utóbbi epizód a világháború veszteseként kisállammá zsugorodott, 1918-as „Csonka-Magyarország” „revíziós” politikájának átmeneti sikere volt. A szlovák nemzetföltés ma a kisebbségi öntudat és a magyarországi pártfogás minden erőteljesebb megnyilvánulására (autonómia-gondolat, határon átívelő együttműködés) ennek esetleges ismétlődését vizionálja vagy erre játszik rá. Ellenkező irányban a Csehszlovákiára szállt és végül ott is maradt országrésszel az etnikai nemzetrész elvesztése, Prága magyarellenes politikája magyar részről tette szintűgy neuralgikussá a szomszédi viszonyt. Magyar oldalon a feszültséget tovább fokozta az 1945-ös Beneš-dekrétumokban foglalt retorzió a maga büntető intézkedéseivel, köztük egy további etnikai hányad kiűzésével. E feloldhatatlannak tetsző, a diktatúrák időszakát túlélte ellentétet örökölte meg az immár független, rendszerváltó Szlovákia, régi-új szomszédjával egyetemben. Összeütközésre, folyamatos vitára – az 1918-as és 1945-ben újra megerősített határok „sérthetlensége” mellett – egyik részről a magyar kisebbség aktuális

sérelmei, a másikról az anyaország „beavatkozó” próbálkozása, és mindkét részről a „magyar kártya” belpolitikai célzatú kijátszása ad okot vagy lehetőséget. A vitahelyzetből való kilábalás irányába az aktuálpolitikai instrumentálás kiiktatásával vezethetne az út.

*

Amikor a diktatúrát és az orosz béklyót levető szlovák elit a még cseh-szlovák keretekben végbement rendszerváltás pillanatában „nemzeti” politizálásra esküdött föl, ösztöneiben egyfelől már ráérezett a csehektől történő elszakadás lehetőségére, feltörekvő, esetleg hatalomátmentő csoportjai másfelől etnonemzeti igényekkel és allűrökkel léptek fel azzal a mássággal szemben, amit a magyarság a szlovákiai társadalom részeként nem csekély hányaddal: az 1921-es 21,5-höz képest a többszöri megcsapolás után még mindig közel 10 %-on képviselt. Hiszen egy provizórikus, 1938-45 közötti német-csatlós közjáték után teljes értékű, távlatra szóló nemzeti szuverenitás önépítése indult el. Mindez magyarországi optikában a többször megtizedelt szlovákiai magyarsággal szembeni megszorító-beolvasztó politikai folytatódása- és új felerősödésének felelt meg, amivel szemben a határon túli etnikai tömbök sorsáért felelősséget vállalt, új anyaországi politika és vele a közvélemény nem maradhatott közömbös. A reagálás mikéntje és motivációs háttere természetesen Magyarországon is erősen csoportfüggőnek, és politikai irányzatok mozgása mentén fodrozódónak bizonyult, mozgáspontként drámai erejű ellentétekkel.

A szlovák-magyar vitafolyamat dagálya és apálya mindezidáig elsőrendűen a pártküzdelmek és a politikai váltógazdálkodás ütemét követte. A pártszínek másféle keverésével egyúttal figyelemre méltó eltérés mutatkozott a két ország politikai térképén: a magyar viszonylatban, mint főként nyugat felé másutt is – a jobboldalhoz inkább kötődő nemzeti hangsúlyvetés Szlovákiában mostanáig főképp baloldali színekben jelent meg, vagy populista túltengésével ezt a látszatot keltette. Magyar oldalon ezzel szemben, a bal-liberális hagyományt az 1918-as országvesztésért, a határon túli nemzetrészek magára maradásáért bünbaknak kikiáltva, nagyon is a jobboldal uralja a nemzeti tematikát, elszíva mai riválisa elől a levegőt. Szlovák részről mindenesetre Mečiar nemzeti-populista érája (1990-98), majd valamivel puhább és rövidebb ideig tartó repríze (Fico, 2006-10) élezte a feszültséget (korlátozó célú nyelvtörvények, közigazgatási határok átszabása, verbális atrocitások, diplomáciai incidensek). Dzurinda a jobb-közép erők képviselőjében 1998-2006 között konszolidációra törekedett. Az ekkori szlovák kormánypolitika együttműködés-készségét fémjelezte, hogy a Magyar Koalíció Pártja helyet kapott a kormánykoalícióban. Magyar oldalon a rendszerváltó jobboldali kormányerő kezdeményezte, Ukrajnán kezdve,

az együttműködés alapját megvető alapszerződéseket a magyar kisebbségek fölött diszponáló szomszédországokkal, a bal-liberális Horn-kormány (1994-98) ezt, Mečiar-ral egyeztetve, már csak folytatta a szlovák pillérrel (1995, elhúzódó pozsonyi ratifikálás mellett). A jobboldali Orbán-kabinet (1998-2002) döntött a határon túli magyarok számára anyaországi szolgáltatásokhoz kapcsolódó kedvezmény- vagy „státusz”-törvényről, amely – akkor éppen ellenzékéből – a szlovák nacionalisták „ízlésébe” ütközött. 2002 utáni visszatérése során ugyanakkor éppen a magyar baloldal szolgált partnerül a Dzurinda-éra mérsékeltbb kisebbségi politikájához. Eközben Orbán vitte – ellenzékéből - népszavazásra (2004) – egyelőre sikertelenül - a határon túli magyarság számára biztosítandó kettős állampolgárság kérdését, és második kormánya tüzte sürgős napirendre a témát, amikor 2010 áprilisában újólag hatalomra került. A kétharmados jobb-közép többség birtokában megszavaztatott új állampolgársági törvény a finisben jobbról előzte Ficóék nemzeti jelszavakban most sem szűkölködő választási kampányát.

Hogy magyarországi oldalról célkitűzés volt-e a szlovák nemzeti retorika erodálása a csúcsrajáratással, nem világos. A választások (2010 június) meglepő eredménye szerint mindenestre újra jobb-közép kormány alakult, persze, messze nem megtört nemzeti ellenzékkel, amely Radičová vezetésével igyekezett ott folytatni, ahol Dzurinda 2006-ban kénytelen volt abbahagyni. Az új kabinet ezúttal is koalícióra lépett magyar párttal – mindenestre a radikálisabb hangra váltott és a választási küszöbön alulmaradt MKP helyett a korábban belőle kivált mérsékelt szárnnyal (Híd). Az MKP leszereplése a magyarországi jobboldal számára természetesen csalódás jelentett, miután a maga részéről ezt a formációt favorizálta. A mérsékelt magyar párt sikere önmagában az érzékenységek eszkalációjával szemben a Szlovákián belüli feszültségoldódás ígérését csillantotta fel. Valóban, az új kormány a friss magyar állampolgársági törvényre a választások előtt adott, visszavágó jellegű pozsonyi válasz élet elvéve, a szomszédáspolitikában is feszültségoldó szándékú gesztust tett, amellelt, hogy a maga részéről is elzárkózó állásponton maradt.

*

A többségi-kisebbségi folyamatok természetesen szerves gazdasági és szociális háttérrel zajlanak. A viszony átalakulási és környezeti válságok mentén sérülékenyebb, felívelő szakaszokon terhelhetőbb. A válságtalajon tenyésző populizmus egyúttal azonban kontraproduktív mindama összefüggésekben, melyeket demagóg retorikájában meglovagol. Nem véletlen, hogy a gazdasági és politikai felzárkóztatás érdemét a jobb-közép erők kormányzásuk nyolc évében (gazdasági és intézményi reformok, uniós csatlakozás, Euro bevezetése) különösebb zászlólobogtatás nélkül hajtot-

ták végre. Fico kormányának szerencsére nem maradt elég ideje, hogy az eredményeket lerontsa, vagy végre talán már felfogta, hogy nem kell ezt tennie; a nemzetieskedésben azonban még ragaszkodott a szimbolikához, míg hirhedt koalíciós társa a régi nótát fújta. Most újabb esély nyílik a szlovák-magyar megbékélésre. A magyarság anyaországán van a sor, hogy felelősségtudatát esetleges túlzásaitól, felesleges sallangjaitól megszabadítva, konszolidált szomszédáspolitikai keretében, korrekt partnere legyen egy mérsékelt szlovák kisebbségi politikának. A konszolidáció uniós elvárás is. Brüsszel szemszögéből eléggé váratlan volt, hogy a szlovák-magyar etnopolitikai konfliktus az országok EU-csatlakozását követően is folytatódna, sőt még inkább elmérgesedne. Mindenekelőtt azonban a két nemzet előmenetele sínyli meg az áldatlan viszonyt.

Komáromi Sándor

Új korszak a regionális bajor-cseh kapcsolatokban

Kastler, Martin: Eine neue Ära zwischen Bayern und Tschechien. = Politische Studien, 61. Jg. 2010. 432. no. 95-104. p.

A 300 kilométeren át húzódó bajor cseh-határ két oldalán a vasfüggöny lebontásával a kelet-, illetve a nyugat-európai tömbön belüli peremhelyzetből két régi ismerős került ismét egymás közelébe, noha a helyüket nem változtatták: Bajorország mint német szövetségi tartomány és Csehország. Az új közelség a régi ismerősöket az egykor volt szoros kapcsolatok újravételére predesztinálta, ami a kiűzött cseh- vagy szudétánemek emlékezetéből fakadó gátlások oldódásával nem sokat váratott magára. Önmagában a cseh-bajor történelmi viszony sem árnyékmentes. Bajor-frank demográfiai forrásokból eredt, utóbb már Habsburg-ausztriai közvetítéssel, a korai Csehország elnémetesedése, ami a 19. századvégi bécsi diktátum és 20. századi Csehszlovákia viszonyaira már politikai terhet rótt. De a lakosság összetételétől függetlenül a cseh territórium élénk együttműködésben és értékcserében élt a bajor-frank területekkel. A náci-megszállás, majd ennek a helyi németiségen való megvétele pedig tágabb német összefüggések mentén és nem a szűkebb bajor-cseh viszony terhére ment végbe. A sikok megkülönböztetése jegyében vezetett Václav Havel csehszlovák államelnök első németországi útja is, mindjárt 1990 januárjában, Bonn helyett először Münchenbe. Itt „erkölcstelen tettként” bélyegezte meg a nagylétszámú német kisebbség önkényes kiűzését. Németország ennél természetesen többet